شوێن كەوتنی قورئان و سوننەت بە تێگەیشتنی پێشینی ئوممەت

اتباع الكتاب والسنة بفهم السلف الصالح

✍: الشيخ عبدالمالك بن أحمد بن المبارك رمضاني الجزائري

وەرگێرانی: م.عبدالغفور عبدالله

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه أجمعين، أما بعد:

ئەوەی كەوا ناكۆكی تێدا نییە لەنێوان موسڵماناندا لەكۆن و تازەدا ئەوەیە كە ئەو ڕێگایەی خوای گەورە پێی ڕازییە بۆ ئێمە بریتییە لە ڕێگای قورئان و سوننەت، وە هەموو شتێك بۆ لای ئەو ڕێگایە دەگێڕنەوە، وە دەستپێكیشان هەر لەو ڕێگەیەوەیە، ئەگەر جیاوازیش بن لەڕووەكانی هێنانەوەیان بە بەڵگە واتە قورئان و سوننەت .

وە خوای گەورەش زەمانەتی بەردەوامی و دامەزراوی بۆ ئەو كەسە كردووە كە شوێن قورئانی پیرۆز دەكەوێت هەربۆیە لەسەر زوبانی جنۆكە باوەڕدارەكانەوە فەرموویەتی:

﴿قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾﴾ [الأحقاف: ٣٠].

واتە: ئەی گەلەكەمان ئێمە گوێمان لە پەیامو قورئانێك بوو كە لەدوای موسا ﷺ هاتۆتە خوارەوە كە هەموو ئەو پەیامانەی كە پێش ئەم هاتوونەتە خوارەوە بەڕاستی دەزانێت و دڵنیای لەسەر دەكاتەوە وە ئەو قورئانە ڕێنمونی هەموو مرۆڤایەتی دەكات بۆ ڕاستی و ڕێگایەكی ڕاست و ڕەوان .

هەروەك چۆن زەمانەتی ئەوانە دەكات كە شوێن پێغەمبەری خوا ﷺ دەكەون، كە خوای گەورە پێی دەفەرموێت: ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾﴾ [الشورى: ٥٢]

واتە: بەڕاستی ئەو بەرنامەیەی كە بۆ تۆمان ناردۆتەوە خوارەوە ڕێنمونی دەكات بۆ ڕێگایەكی ڕاست و دروست .

بەلاَم ئەوەی کەوای لە گروپە ئیسلامییەکان کردووە لە ڕێگای ڕاست لابدەن ئەوەیە کە کۆڵەکەی سێیەمیان لەبیر کردووە کە لە هەردوو وەحیەکەدا ئاماژەی پێدراوە، ئەویش بریتییە لە تێگەیشتنی پێشینی چاك بۆ قورئانو سوننەت .

وە بە ڕاستی سورەتی فاتیحە زۆر بەڕوونی هەرسێ بنچینەکەی لەخۆ گرتووە: کە دەفەرمووێت:

﴿ ٱهۡدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلۡمُسۡتَقِيمَ ۝٦ ﴾ [الفاتحة: ٦].

واتە: خوایە گیان ڕێنمونیمان بکەیت بۆ ڕێگای ڕاست .

کە هەردوو بنچینەی قورئانو سوننەت دەگرێتەوە، هەروەك پێشتر باسمان کرد.

وە کە دەفەرمووێت:

﴿ صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ ﴾ [الفاتحة: ٧].

واتە: ڕێگای ئەوانەی کەوا نیعمەتو بەخشینەکانی خۆتت پێداون .

وە ئەوە تێگەیشتنی پێشین دەگرێتەوە بۆ ئەو ڕێگایە، لەگەڵ ئەوەی کە هیچ کەسێك گومانی لەوەدا نییە کە هەرکەسێك دەست بگرێت بە قورئانو سوننەتەوە ئەوە بەڕاستی هیدایەت دراوە بۆ ڕێگای ڕاست، تەنها ئەوە نەبێت کە تێگەیشتنی خەڵکی بۆ قورئانو سوننەت هەندێکی ڕاستەو هەندێکیشی هەڵەیە، کە ئەوەش پێویستی بە بنچینەیەکی سێیەم هەیە بۆ لابردنی ئەو خیلافو بیرورا جیاوازانە، ئەویش بریتییە لە گرێدانی تێگەیشتنی ئەوانەی کەوا پاشینەن بە تێگەیشتنی ئەوانەی کەوا پێشینەن .

ئیبن قەییم دەفەرمووێت: (ورد بەرەوە لە نهێنییەکی جوان لە باس کردنی هۆکارو پاداشت بۆ ئەو سێ تاقمە بە کورتترینو پوختترین دەربڕین، لەبەرئەوەی نیعمەت پێبەخشینیان بەستراوەتەوە بەو هیدایەتەوە کە بریتییە لە زانستی بەسودو کردەوەی چاك)[1] .

وە دەفەرمووێت: (وە هەرکەسێك زیاتر حەق بناسێتو شوێنی بکەوێت ئەوا ئەو کەسە نزیکترە لە ڕێگای ڕاست، وە هیچ گومانیشی تێدا نییە کە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ ڕەزای خوایان لەسەر بێت ئەوان لەپێشترن بۆ ئەم وەسفە وەك لە ڕافیزەکان ... هەر بۆیە پێشین لێکدانەوەی **(ڕێگای ڕاست و ئەهلەکەیان) بە ئەبو بەکرو عومەرو**

(1) (مدارج السالكين: 1\13) .

هـــاوەڵانیﷺ پێغەمبـــەری خــوا ﷺ لێکداوەتەوە...)[2] .

وە ئەمەش دەقێکە لەوەوە ڕەحمەتی خوای لێ بێت لەسەر ئەوەی کە باشترین کەسانێك کە خوای گەورە فەزڵو نیعمەتی زۆری پێبەخشیون لە زانستو کردەوەی چاك هاوەڵانی پێغەمبەرن ﷺ، چونکە ئەوان ئامادەی دابەزینی قورئان بوون، وە ئاگاداری سوننەتو ڕێنمونیەکانی پێغەمبەر ﷺ بوونو تێی گەیشتبوونو بەجوانی لێکیان دەدایەوە، هەروەك ئیبن مەسعود رضي الله عنه دەفەرمووێت:

(هەرکەسێك لەئێوە کە دەیەوێت شوێن کەسێك بکەوێت ئەوا با شوێن ئەوانە بکەوێت کە مردوون، چونکە کەسی زیندوو لە فیتنە پارێزراو نابێت، وە ئەوانە هاوەڵی موحەممەدن ﷺ، وە ئەوانە باشترینی ئەم ئوممەتەن، وە خاوەنی باشترین دڵن، وە بەسودترین زانستیان پێبووە، وە کەمترین داواکاریان هەبووە، ئەوانە گەلێك بوون خوای گەورە هەڵی بژاردن بۆ هاوەڵایەتی کردنی پێغەمبەرەکەی ﷺ و سەرخستنی ئاینەکەی، بۆیە ڕێزو گەورەیی ئەوانتان لەبەر چاو بێت، وە شوێن ڕێبازی ئەوان بکەون، وە ئەوەندەی کە دەتوانن دەست بگرن بە ڕەوشتو ئایینی ئەوانەوە، چونکە بەڕاستی ئەوان لەسەر ڕێگایەکی ڕاست بوون)[3] .

وە هەروەها دەفەرمووێت:

(إن الله نظر في قلوب العباد فوجد قلب محمد ﷺ خير قلوب العباد فاصطفاه لنفسه وابتعثه برسالته، ثم نظر في قلوب العباد بعد قلب محمد ﷺ فوجد قلوب أصحابه خير قلوب العباد فجعلهم وزراء نبيه، يقاتلون على دينه فما رآه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن، وما رأوه سيئا فهو عند الله سيئ)[4].

---

(2) (مدارج السالكين: (1\72-73)، وقد صح هذا التفسير موقوفا على أبي العالية والحسن، ذكره ابن حبان في الثقات (6\299) تعليقا، و وصله ابن نصر في السنة (27)، وابن جرير في تفسيره (184)، وابن أبي حاتم في تفسيره (1\21-22)، والحاكم (2\259)، وصححه هو والذهبي) .

وە بڕوانە: الإمامة والرد على الرافضة لأبي نعيم (73)، فقد ورد فيه مثله عن ابن مسعود رضي الله عنه.

(3) (أخرجه بنحوه ابن عبدالبر في جامع البيان: (2\97)و رواه أبو نعيم في الحلية عن ابن عمر رضي الله عنه: (1\305) .

(4) (رواه أحمد (1\379)، وغيره، وحسنه الألباني موقوفا في: تخريج الطحاوية: ص530) .

واتە: **خوای گـەورە سـەیری دڵـی بەنـدەکانی کرد دڵـی موحەممـەدی ﷺ بـە باشـترین دڵ بینـی، هەربۆیـە هەڵیبـژارد بـۆ خـۆی و پەیامەکەی خۆی پێدا نارد، پاشان تەماشای دڵی بەندەکانی کرد لەدوای دڵـی موحەممـەد ﷺ دڵـی هاوەڵاکـانی ﷺ بـە باشـترین دڵ بینی، هەر بۆیە کردنی بە وەزیرو یاریدەدەری پێغەمبەرەکـەی ﷺ، ئـەوان لـە پێنـاو ئایینەکەیدا دەجەنگان، وە هـەر شـتێك کـە موسڵمانان(هاوەڵان ﷺ) بە باشی دابنێن ئەوا لەلای خوای گەورەش باشە، وە هـەر شـتێك بەخراپ دابنێن ئـەوا لـەلای خـوای گـەورەش خراپە)** .

وە ئەو موسڵمانانەش کە ئـیبن مەسـعود ﷺ مەبەستنی بریتین لە هاوەڵان ﷺ.

ئیمامی ئەحمەد (ڕەحمـەتی خـوای لـێ بێـت) دەفەرمووێت: **(بنچینەی سوننەت لەلای ئێمە بریتییە لە دەست گرتن بەو بەرنامەیـەی کـە هـاوەڵانی پێغەمبـەری ﷺ لەسـەربووە وە هەروەها شوێنکەوتنیان تێیدا)**[5] .

وە هەرکەسێکیش ڕەزامەندی خوای بەدەست هێنابێـت لـەدوای ئـەوان ئـەوا بـەهۆی شـوێن کـەوتنی ئەوانەوەیـە، خـوای گـەورە دەفەرمووێت:

﴿ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلْأَوَّلُونَ مِنَ ٱلْمُهَٰجِرِينَ وَٱلْأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحْسَٰنٍ رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ﴾ [التوبة: ١٠٠][6].

(والسابقون الأولون) ئەوانـەن کـە پـێش ئـەم ئوممەتـە کـەوتن وە دەسـت پـێش خـەریان کردووە لـە ئیمـان هێنـانو کـۆچ کـردن لەبـەر خـوا بـۆ مەدینـە، هـەروەها تێکۆشـاونو بەردەوام لەسەر ئەو ئایینـە بـوون کـە خـوای گـەورە ناردوویـەتیـە خـوارەوە کـە ئـایینی ئیـسلامە . **(مـن المهـاجرين)** ئەوانـەن کـە دەرکران لـەناو مـاڵ و سـامانیان وە بەتـەمای پاداشـتی خـوای گـەورە بـوون و ڕەزامەنـدی ئەویان دەویست وە مەبەستییان سەرخستنی دینی هەڵبژێراوی خواو پاشان پێغەمبەرەکەی بـووە ﷺ . بەڕاسـتی ئەوانـە ڕاسـتگۆن **(والأنـصار)** وە لـە پـشتیوانان کـە ئیمانیـان هێنـاو لـە دڵو دەرونیـانو ماڵـەکانیاندا

(5) (رواه اللالكائي في شرح أصول اعتقاد اهل السنة (317)، وابن الجوزي في مناقب أحمد (ص: 23) في كلام طويل، وساق الخلال إسناده في السنة (168)، واختصره).

(6) **بروانە**: (تخريج استدلال مالك بهذه الآية في إعلام الموقعين لابن القيم: (4\94-95) .

جێگیربوو، وە ئەو کۆچ کردوانەیان خۆش دەویست کە دەهاتن بۆ لایان وەپێش خۆیانیان دەخستن ئەگەر لە شتێکیشدا بوایە کە تایبەتی خۆیان بووایە. (**والذين اتبعوهم بإحسان**) ئەوانەش کە بەچاکی شوێن کەوتەی ئەوانن لە بیروباوەڕو گوتارو کردەوەدا چونکە ئەو پێشینە چاکە لە هەموو زەم کردنیک ڕزگاریان بووەو ئەوپەڕی ستایش کراونو باشترین ڕێزیان لێ گیراوە لە لایەن خوای میهرەبانەوە . (**رضي الله عنهم**) خوای گەورە ڕازی بووە لێیان وە ئەوەش گەورەترین نیعمەتە لە بەهەشت دا.

(**ورضوا عنه**) ئەوانیش بەو بەشە ڕازین کە خوا پێی بەخشیون .

وە دیاری کردنی ماوەی سەردەمی پێشین هاتووە ئەو پێشینەی کە ڕەوا نییە سەرپێچی بکرێن ئەویش بە داهێنانی جۆرە تێگەیشتنێك کە ئەوان ئەو تێگەیشتنەیان نەبوو بێت، وەك لە فەرمودەکەی ئیبن مەسعودﷺ کە دەفەرمووێت: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی:

(خير الناس قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم ثم يجيء أقوام تسبق شهادة أحدهم يمينه ويمينه شهادته)(7) .

واتە: (**باشترینی خەڵکی ئەم سەردەمەی منن، پاشان ئەوانەی کە لەدوای ئەمان دێن، وە پاشان ئەوانەی کە لەدوای ئەمانیشەوە دێن، وە پاشان خەڵکانێك دێن کە شایەتی دانەکەیان پێش سوێند خواردنەکەیان دەکەوێت، وە سوێندەکەشیان پێش شایەتی دانەکەیان دەکەوێت**) .

وە ئیمام عبدالحميد بن بادیس ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرمووێت: (ئیسلام ئەوەیە کە لە قورئانی پیرۆزو سوننەتی پێغەمبەردایە ﷺ وە ئەوەش کەوا پێشینەکانی لەسەری بوون لە ئەهلی ئەو سێ سەدەیەی کە شاهێدی باشیو چاکەیان بۆ دراوە لەسەر زوبانی ئەو کەسەی کە ڕاستگۆیەو بە ڕاستگۆ دانراوە)(8) .

---

(7) وە هەرکەسێك بەگومانە لە ژمارەی سەدەکان با بگەڕێتەوە بۆ کتابی: الصحيحة للألباني رقم (700) . متفق عليه، البخاري (2652)، و مسلم (2533) .

(8) (آثار الامام عبدالحميد بن باديس (5\73).

وە بۆ ئەم بنچینەیەش تێروانین و بەڵگە هەیە لە قورئانو سوننەت، لەوانە: خوای گەورە دەفەرموویت:

﴿ وَمَن يُشَاقِقِ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ ٱلۡهُدَىٰ وَيَتَّبِعۡ غَيۡرَ سَبِيلِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ نُوَلِّهِۦ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصۡلِهِۦ جَهَنَّمَۖ وَسَآءَتۡ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾ ﴾ [النساء: ١١٥] .

واتە: هەر کەسێك سەرپێچی پێغەمبەر ﷺ بکاتو دژایەتی ئەو دینە بکات کە هێناویەتی لەدوای ئەوەی کە بەڵگەکانی بۆ روون کرایەوە لە قورئان و سوننەت، وە شوێن ڕێبازی غەیری موسڵمانان کەوت، ئەوا دەیدەینە دەست ئەو ڕێبازو بەرنامەیەی کە خۆی هەڵیبژاردوە وە لە سەرئەنجامیشدا بەهۆی ئەو لادانەیەوە دەیخەینە ناو ئاگری دۆزەخەوەو سزای دەدەین، وە دۆزەخیش خراپترین شوێنە کە چاوەڕێی ئەوان دەکاتو چارەنوسی ئەوانی بۆ دەگەڕێتەوە .

وە شاهید لێرەدا بریتییە لە گرێدانی دورکەوتنەوە لە ڕێبازی موسڵمانان لەگەڵ سەرپێچی کردنی پێغەمبەر ﷺ بەیەکەوە کە دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئەو هەڕەشە توندە جێبەجێ ببێت، لەگەڵ ئەوەی کە سەرپێچی کردنی پێغەمبەر ﷺ بەتەنها بەسە بۆ ئەو هەڕەشەیە هەروەك خوای گەورە دەفەرموویت:

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَشَآقُّواْ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلۡهُدَىٰ لَن يَضُرُّواْ ٱللَّهَ شَيۡـٔٗا وَسَيُحۡبِطُ أَعۡمَٰلَهُمۡ ﴿٣٢﴾ ﴾ [محمد: ٣٢][9].

واتە: ئەوانەی کە بێباوەڕییان هەڵبژاردو وە خۆیان و خەڵکانی تریان بەرەو بێباوەڕی برد ئەویش بەهۆی ڕێگریان لە ڕێبازەکەی خوای گەورە بە لاشەو ماڵو سامان وە دژایەتی پێغەمبەریان ﷺ کرد و سەرپێچیان کرد لەدوای ئەوەی کە هەموو بەڵگەو ئایەتەکانیان بۆ روون کرایەوە ئائەوانە با باش بزانن بەو کارەیان هیچ زیانێکیان بە خوا نەگەیاندوە چونکە خوای گەورە بێ پێویستە لە هەموو دروستکراوەکانی، وە هەموو ئەو پەرستنو کارانەی کە ئەنجامی دەدەن بۆ غەیری خوا هیچی لەلای خوا قەبوڵ نییە وە هەمووی پوچەڵە.

وە هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی:

(افترقت اليهود على إحدى وسبعين فرقة فواحدة في الجنة وسبعين في النار، وافترقت

(9) بڕوانە: (مجموع فتاوى لابن تيمية: (194\19) .

النصارى على اثنتين وسبعين فرقة فواحدة في الجنة وإحدى وسبعين في النار، والذي نفسي بيده لتفترقن أمتي على ثلاث وسبعين فرقة فواحدة في الجنة وثنتين وسبعين في النار، قيل يا رسول الله ﷺ من هم؟ قال: هم الجماعة)(10) .

واتە: **جولەكە پارچە پارچە بوون بۆ حەفتاو یەك تاقم، یەك تاقمیان لەبەهەشتەو حەفتایان لە دۆزەخە، وە گاورەکان دابەش بوون بۆ حەفتاو دوو تاقم، یەك تاقمیان لەبەهەشتەو حەفتاو یەك تاقمیان لە دۆزەخە، سوێند بەو خوایەی گیانی منی بەدەستە ئوممەتەکەی منیش دەبێت بە حەفتاو سێ تاقمەوە، یەکێکیان بۆ بەهەشتەو حەفتاو دوویان بۆ ناو ئاگرن، ووترا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ کێن ئەو تاقمەی کە دەچنە بەهەشتەوە؟ فەرمووی: (الجماعە) یە.**

واتە: ئەوانەی کە پەیوەستن بە قورئان و سوننەتەوە بە تێگەیشتنی هاوەڵان) .

وە شاهید لێرەدا ئەوەیە کەوا کۆمەڵی ڕزگاربووی بە (جەماعە) وەسف کرد، وە خۆلادان لە دانە پاڵیان بۆلای قورئانو سوننەت، لەگەڵ ئەوەشدا کە بەهیچ شێوەیەك ئەوان لەم دووانە دەرناچن، وە نهێنی ئەمەش لەوانەیە وریاییەك بێت لەسەر **(جەماعە)** کە بەتەواوی لە قورئان و سوننەت گەیشتون، وە هەروەها کردەوەی پێدەکەن بەو شێوەیەی کەوا خواو پێغەمبەر ﷺ دەیانەوێت، وە ئەو کاتەش هیچ کۆمەڵێك نەبوون تەنها هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ نەبێت، وە هەر بۆیە زانایان لەفزێکی تری ئەم فەرموودەیەیان بە صەحیح داناوە کە حاکمو غەیری ئەویش ڕیوایەتیان کردووە کە پێغەمبەر ﷺ وەسفی کۆمەڵی ڕزگار بووی کردوەو فەرموویەتی:

(ما أنا عليه وأصحابي)(11) .

واتە: **(ئەوانەن کەوا لەسەر ئەو مەنهەجو ڕێبازەن کەمنو هاوەڵانمی لەسەرن)** .

وە هەروەها عیرباضی کوڕی ساریە رضي الله عنه دەفەرمووێت:

(وعظنا رسول الله ﷺ موعظة بليغة ذرفت منها العيون ووجلت منها القلوب، فقال قائل: يا رسول الله ﷺ كأن هذه موعظة مودع؟ فماذا تعهد إلينا؟ فقال: " أوصيكم بالسمع والطاعة فإنه من يعش منكم بعدي فسيرى

---

(10) (سلسلة الأحاديث الصحيح: 1492) .

(11) (سلسلة الأحاديث الصحيحة: 5343) .

اختلافا كثيرا فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي تمسكوا بها وعضوا عليها بالنواجذ وإياكم ومحدثات الأمور فإن كل بدعة ضلالة)[12].

واته: (**پێغەمبەری خوا ﷺ ئامۆژگاری كردين ئامۆژگارييەكی زۆر كاريگەر، بەهۆيەوە فرمێسك بەچاوەكاندا هاتە خوارەوە، وە دڵەكانيشی ڕاچڵەكاند، ئينجا يەكێك ووتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ: ئەوە وەكو ئامۆژگاری كەسێكە كەماڵئاوای دەكات، بەچی ئامۆژگاريمان دەكەيت؟ ئەويش فەرمووی: ئامۆژگاريتان دەكەم بەوەی كە لەخوا بترسن، وە بە گوێڕايەڵیو ملكەچی نواندن، ئەگەر بۆ بەندەيەكی حەبەشيش بوو، چونكە بەڕاستی هەركەسێك لەدوای من بژی ئەوا دووبەرەكیو جياوازی زۆر دەبينێت، بۆيە فەرمانتان پێدەكەم كە دەست بگرن بە سوننەتی منەوە، وە هەروەها دەست بگرن بە سوننەتی هاوەڵە هيدايەت دراوەكانەوە، وە پەيوەست بن پێيانەوە بە كاكيلەكانتان توند دانی پێدا بنێن، وە ورياب‌نو خۆتان بپارێزن لە شتە داهێنراوەكان، چونكە بەڕاستی هەموو تازە داهێنراوێك بيدعەيە، وە هەموو بيدعەيەكيش گومڕاييە**) .

وە شاهێد لێرەدا بريتييە لە كۆكردنەوەی شوێن كەوتنی سوننەتی پێغەمبەرو ﷺ سوننەتی جێنيشينە هيدايەت دراوەكانی رضي الله عنهم[13]، پاشان ورد بەرەوە كە چۆن پێغەمبەر ﷺ وتەكەی خۆی كرد بە ئامۆژگاری بۆ ئوممەتەكەی لەدوای خۆی تا فێری ڕاستگۆيی وتەكانيان بن لە ڕەسەنايەتی ئەم مەنهەجەدا، پاشان ورد بەرەوە كەوا چۆن بەرەنگاری ناكۆكیو جياوازی بۆتەوە بە پەيوەست بوون بەو مەنهەجەوە بۆ فێربونی ئەو بنچينەی كەوا (تێگەيشتنی پێشينی چاك) هۆكاری ڕزگار بوونە لە پەرتەوازەیو تەفرەقە .

شاطبي ڕەحمەتی خوای لێ بێت دەفەرمووێت: (هەروەك دەبينی پێغەمبەر ﷺ سوننەتی جێنشينە ڕێنمونيكراوەكانی رضي الله عنهم بەستەوە بە سوننەتی خۆيەوە، وە لە شوێن كەوتنی ئەو شوێن كەوتنی سوننەتی ئەوانە، وە شتی تازە داهێنراويش پێچەوانەی ئەمەيە، لە هيچ شتێكدا لەو نييە، چونكە

---

(12) (رواه ابوداود وغيره، وصححه الألباني في: مشكاة المصابيح: 165) .

(13) كە ئيبن قودامە (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) لە (لمعة الاعتقاد) دا ئاماژەی پێداوە (بە ژمارە 6- البدر) .

ئـەوەی ئـەوان ﭬ کردویانـە بـە سـوننەتو لەسەری ڕۆیشتون: یان شوێن کەوتن بووە بۆ سوننەتی پێغەمبەر ﷺ، وە یان شوێن کەوتن بـووە بـۆ ئـەو شـتەی کـە ئـەوان لێـی تێگەیشتوون لـە سـوننەتەکەیدا ﷺ لـە وردو درشـتی بـە شـێوەیەك کـەلای غـەیری ئـەوان شـاراوە بـووە، وە ئـەوەش لەمـە زیـاتر نییە)(14) .

وە هەموو ئەم دەقانەم هێنـاونو کـردومن بـە بەڵگـە لەسـەر ڕەسـەنێتی ئـەو بـوارەی کـە ویستومە باسی بکەم، چونکە بـۆم دەرکـەوت کە **ئـیبن ئـەبیلعیز** لـە شـەرحی ئـەو وتەیـەی طەحاوی ئەوەی لاداوە کە دەڵێت: (**وە شوێن سـوننەتو جەماعـە دەکـەوین، وە دور دەکەوینـەوە لـە دووبـەرەکیو جیـاوازیو نامۆیی**)(15) .

جێبەجێ کردن:

لەبەر پێویستی پابەند بـوون بـە تێگەیـشتنی قورئـان بـەهۆی سـوننەتەوە، وە هـەروەها پابەند بوون بە تێگەیشتنی قورئانو سوننەت بەو شێوەیەی کەوا پێشینە چاکەکان لەسەری بوون، لێرەدا بەسەرهاتێك دەهێنمەوە کـە لـە ڕۆژانـی مەینـەتی ئیمـام ئەحمـەد ڕەحمـەتی خوای لـێ بێـت ڕویـداوە، بـۆ ئـەوەی هـەردوو مەبەستەکە ڕوون بکاتەوە لەیەك کاتدا .

ئـاجوری ڕەحمـەتی خـوای لـێ بێـت دەفەرموێت: (پێم ڕاگەیەنراوە لـە — المهدی — یەوە ڕەحمەتی خوای لێ بێت کەوتویـەتی: بـاوکم لـە کەسـی نـەداوە — واتـە: الواثـق — تـەنها لـە مامۆسـتایەك نـەبێت کـە لـە — مصیـصە — وە هێنرابـوو، وە ماوەیـەك لـە بەندینخانە مابووەوە، پاشان ڕۆژێك باوکم بیری کەوتەوەو وتی: ئـەو مامۆستایەم بـۆ بهێـنن، هێنایان کە دەست و پێوەنـد کرابوو، کاتێـك لەبەر دەستیدا وەستێنرا سلاوی لێ کرد، بەلام ئەو وەلامی سلاوەکەی نەدایەوە .

مامۆسـتاکەش پێـی وت: ئـەی پێـشەوای بـاوەڕداران! تـۆ ئـەدەبی خـوای گـەورەت لەگەڵدا بەکار نـەهێنام، وە هـەروەها ئـەدەبی پێغەمبـەریش ﷺ، خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿ وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا۟ بِأَحْسَنَ مِنْهَآ أَوْ رُدُّوهَآ ﴾ [النساء: ٨٦].

واتە: ئەگەر سلاوتان لێکرا ئـەوا بـە جـوانترین شـێوە وەلامـی سـلاوەکە بدەنـەوە یـان هەروەکو خۆی وەلامی بدەنەوە .

---

(14) (الإعتصام: (104\1) .

(15) (ص 382-383) ط . المكتب الاسلامي .

وه هــەروەها پێغەمبــەریش ﷺ فــەرمانی کردوه بە وەڵامدانەوەی سەلام!!

ئەویش پێی وت: وعليك سلام . پاشان بە (ابن ابـي دؤاد)ی وت: پرسـیاری لێ بکـە، ئـەویش وتی: ئەی پێشەوای بـاوەڕداران! مـن دەسـت بەسـەرو بەنـدکراوم، لــە بەندینخانــەدا بــە تەیـەموم نوێـژ دەکـەم، وە ئـاوم لێ قەدەغـە کـراوەو پــێم نـادەن، فــەرمان بکــە کـۆتو زنجیرەکەم بکرێنـەوە، وە فـەرمان بکـە ئـاوم بدەنێ خۆم پاك بکەمەوەو نوێژ بکەم، پاشان پرسیارم لێ بکە .

ووتی: فەرمانی کردو بەندەکانی کرانـەوە، وە فەرمانی کرد کە ئاوی بدەنێ، دەسـت نوێـژی گرتو نوێژی کرد، پاشان بـە (ابـن ابـي دؤاد) ی وت: پرسیاری لێ بکە .

ئنجا مامۆستاکە وتی: پرسـیارکردن بـۆ منـە، فەرمانی پێبکە کـە وەڵامـم بداتـەوە، ئـەویش وتی: پرسیار بکـە، مامۆسـتاکە ڕوی لـە (ابـن أبـي دؤاد) کـردو پرسـیاری لێ کـردو ووتـی: هــەواڵم بــدەرێ دەربــارەی ئــەو شــتەی کــە خــەڵکی بـۆ لا بـانگ دەکـەی، ئایـا ئـەم شـتە پێغەمبــەری خــوا ﷺ خـــەڵکی بـــۆ بـــانگ کردووە؟

وتی: نەخێر!

وتی: ئەی ئـەو شـتە ئەبوبـەکری صـدیق ﷺ لەدوای ئەو خەڵکی بۆ بانگ کردووە؟

وتی: نەخێر!

ئەی ئایا شتێکە کە عومـەری کـوڕی خـەتتاب ﷺ بانگەوازی بۆ کردووە لەدوای ئەوان؟

وتی: نەخێر!

مامۆسـتاکە وتــی: ئـەی ئـەو شـتە عوسمـانی کـوڕی عـەففان ﷺ بانگـەوازی بـۆ کـردووە لەدوای ئەوان؟

وتی نەخێر!

وتی: ئەی ئەو شـتە عـەلی کـوڕی ئـەبو تالیـب ﷺ بانگەوازی بۆ کردووە لەدوای ئەوان؟

وتی: نەخێر!

مامۆستاکە وتـی: کەواتـە شـتێك پێغەمبـەری خــوا ﷺ بانگــەوازی بــۆ نــەکردبێت، وە نــە ئەبوبەکر، وە نە عومەر، وە نـە عوسمـان، وە نــە عــەلی ﷺ بانگــەوازیان بــۆ نــەکردووە تــۆ خــەڵکی بـۆ بـانگ دەکـەیت؟! ئەمـەش لـەوە زیــاتر نییــە کــە بڵــێین: **زانیویانــە یــان نەیانزانیوە.**

ئەگەر بڵێیت: زانیویانـە بـەڵام بێـدەنگ بـوون لەسـەری، کـاتی چـۆن ئـەوان کـە زانیویانـەو دروست بووە بێ دەنگ بن لەسەری بەهـەمان شێوەش بـێ دەنـگ بـوون بـۆ ئێمـە دروسـتە

لەسەری، وە ئەگەر بڵێیت: ئەوان نەیان زانیوەو من زانیومە، ئەی ناپاکی کوڕی ناپاك! پێغەمبەر ﷺ و جێنشینە ڕێنوما کراوەکانﷺ شتێکیان نەزانیبێت تۆو هاوەڵانت دەیزانن؟!

موهتەدی وتی: باوکم بینی هەڵساو سەرسام بوو، وە جلەکانی بەدەمیەوە ناو پێ دەکەنی، پاشان وتی: ڕاست دەکات، لەوە زیاتر نییە کەتۆ بڵێیت: نەیان زانیوە یان زانیویانە .

ئەگەر بڵێین: زانیویانەو بێ دەنگ بوون لەسەری ئەوە بێ دەنگ بوونمان بەسە وەك ئەوان بێ دەنگ بوون .

وە ئەگەر بڵێین: ئەوان نەیانزانیوەو تۆ زانیوتە . ئەی ناپاکی کوڕی ناپاك!

پێغەمبەر ﷺ و هاوەڵانی ﷺ شتێکیان نەزانیوە تۆو هاوەڵانت زانیوتانە؟!

پاشان وتی: ئەی ئەحمەد! وتم: بەڵێ، وتی: مەبەستم تۆ نییە، بەڵکو مەبەستم (ئیبن ئەبی دؤاد)ە، هەڵسا بۆ لایو وتی: شتێك بدە بەو مامۆستایە، وە دەری بکە لە شارەکەمان) .

وە لە ڕیوایەتێکی تردا زەهەبی لە (السير) دا هێناویەتی (... **وە ئیبن ئەبی دؤادی لەبەرچاو کەوت، وە لەدوای ئەو کەسی تری تاقی نەکردەوە**) .

وە لە ڕیوایەتێکی تردا: (**موهتەدی دەڵێ: وە بەهۆی ئەو وتووێژەوە من پەشیمان بوومەوە لەو قسەیە، وە گومان دەبەم کە باوکیشم لەو کاتەوە گەڕابێتەوە**)[16] .

لێرەدا دەڵێم: جوان ورد بەرەوە: ئەو مامۆستایە ئەم کارەی گەڕانەوە بۆ ژیاننامەی پێشینە چاکەکانمانﷺ وە جیاوازیو ناکۆکیەکان ڕاستەوخۆ نەمان، وە هەروەها **هۆکاری هیدایەت دانی (واثق و موهتەدی)** بوون وەك لە بەسەرهاتەکەدا باس کرا، وە ئەمەش ڕێنیشان دەرتە لەسەر ئەوەی کە بەڕاستی ئەمە بنچینەیەکی ڕەسەنە، بۆیە پارێزگاری لێبکە ! .

هەربۆیە تا ئێستاش زانایان وتەکەی پێشەوا مالیکی کوڕی ئەنەس ڕەحمەتی خوای لێ

(16) قال الذهبي: (هذه القصة مليحة، وإن كان في طريقها من يجهل ولها شاهد) (السير: (11\313) .
قلت: وقد رواها الاجري في الشريعة بلاغا (1\455)، ثم أسندها (رقم: 193)، وعنه ابن بطة في الابانة الرد على الجهمية (452) .
وأخرجها أيضا من طريق أخرى ابن بطة تحت الرقم السابق و (453)، والخطيب في تاريخ بغداد (4\151-152)، و (10\75-79)، وابن الجوزي في مناقب الامام أحمد (ص: 475-480)، وعبدالغني المقدسي في المحنة (ص: 169-174) و (167-169)، وابن قدامة في التوابين (ص: 210-215) .

بێت دەهێننەوە کە دەڵێت: **(کۆتای ئەم کارە چاك نابێت تەنها بەوە نەبێت کە سەرەتاکەی پێ چاك بوە)** . وە ئەم وتە گەورەیە مالیك وەری گرتووە لە مامۆستاکەیەوە وەهبی کوڕی کەیسان[17] .

وریاییەك:

ئەگەر پێشینە چاکەکانمان لەشتێکدا جیاوازیان هەبووبێت ئەوا تەنها ڕێگا بۆ چارەسەر کردنی ئەو جیاوازییە بریتی بووە لە بەڵگەی قورئانو سوننەت، چونکە خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ٥٩ ﴾ [النساء: ٥٩] .

واتە: ئەگەر لە هەر شتێکدا کێشەو ناکۆکی کەوتە نێوانتانەوە ئەوا بۆ چارەسەر کردنی بگەڕێنەوە بۆلای خوای گەورە (قورئانی پیرۆز) و پێغەمبەر ﷺ (فەرموودە صەحیحەکانی)، ئەگەر بەڕاستی ئێوە باوەڕتان بەخواو بە ڕۆژی دوایی هەیە، وە ئەمەش چاکترو باشترە بۆ ئێوە .

وە وشەی (**شیء**) لێرەدا نەناسراوە (**نكرە**)یە و لە سیاقی مەرجدا (**شرط**)دا هاتووە، کە ئەمەش هەموو جیاوازیو ناکۆکییەك دەگرێتەوە لە بوارە بنچینەیی و لاوەکیەکاندا (الاصول و الفروع)، هەروەك مامۆستا محمد ئەمین شنقیطی ئاماژەی پێداوە[18] .

وە هەروەها ئیبن قەییم دەفەرمووێت: **(ئەگەر لە قورئانی پیرۆزو سوننەتی پێغەمبەردا ﷺ ڕوونکردنەوەی ئەو شتانەی تێدا نەبوایە کە جیاوازیو ناکۆکی لەسەرەو ئەم دوانەش بەس نەبونایە، ئەوا فەرمانی نەدەکرد بە گەڕانەوە بۆلای قورئانو سوننەت، چونکە نابێتو نەگونجاوە خوای گەورە فەرمان بکات بە گەڕانەوە بۆلای شتێك لە کاتی دووبەرەکیو ناکۆکیدا لە کاتێکدا کە نەتوانێت ئەو جیاوازییە یەك لای بکاتەوەو نەیهێڵێت)**[19] .

وصلى الله على نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

(17) رواه الجوهري في مسند الموطأ (ق 138 ب)، من طريق إسماعيل بن أبي أويس، وابن عبدالبر في التمهيد (23\10) من طريق أشهب بن عبدالعزيز، كلاهما عن مالك قال: (كان وهب بن كيسان يقعد إلينا ولا يقوم حتى يقول لنا: اعلموا ...) وذكرها وإسنادها صحيح .

(18) (أضواء البيان: (1\333) .

(19) (إعلام الموقعين: (1\49).